

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA MAVJUD IBORALARNING QIYOSIY TAHLILI

Karabayeva J. A.

Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti

O'zbek tili va adabiyoti mutaxassisligi 1- kurs magistri

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'zbek tili iborolari va ularning ingliz tilidagi muqobillari tahlil qilinadi. Iboralar har bir xalqning madaniyati va dunyoqarashini aks ettiruvchi muhim til birliklari bo'lib, ularning tarjimasi to'g'ridan-to'g'ri emas, balki kontekst va ma'no jihatidan ekvivalent topish orqali amalga oshiriladi. Maqolada aql, holat, hissiyot, boylik va kambag'allik, shuningdek, insonning shaxsiy xususiyatlariga oid o'zbekcha iboralar va ularning ingliz tilidagi eng yaqin ma'no jihatidan mos keluvchi variantlari keltirilgan. Natijada, ikki til o'rtasidagi iboraviy mosliklar va ularning semantik jihatlari yoritiladi. Ushbu tadqiqot tarjimonlar, lingvistlar va til o'rganayotganlar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Tayanch so'zlar: iboralar (frazologizmlar), ma'no muqobilligi, tarjima, kontekst, semantika, madaniyatlararo aloqa, til va nutq, ingliz va o'zbek tillari, ekvivalentlik, lingvistik tadqiqot.

Kirish. Til – xalq tafakkuri va madaniyatining aksidir. Iboralar esa milliy mentalitet, tarix va hayot tajribasini ifodalovchi muhim til birliklaridan biri hisoblanadi. Har bir xalqning iborolari o'ziga xos bo'lsa-da, ayrim iboralar turli tillarda ma'no va shakl jihatdan bir-biriga o'xshash bo'lishi mumkin. Ushbu tadqiqot O'zbek va Ingliz tillarida mavjud o'xshash va yaqin ma'noli iboralarni qiyosiy o'rganishga, ularning semantik va lingvistik o'ziga xosliklarini tahlil qilishga qaratilgan. Shu sababli, iboralarni o'rganish oddiy so'zlarni o'zlashtirishdan farqli ravishda, tilning chuqur qatlamlarini anglashni talab qiladi.

Ahamiyatli tomoni shundaki, tilni chuqurroq o'rganish – iboralarni bilish, til egalarining nutqini yaxshiroq tushunish va tabiiy gapirish imkonini beradi. Madaniyatlararo muloqotda esa har bir til o'ziga xos iboralarga ega bo'lib, ularni tushunish boshqa xalqlarning dunyoqarashini bilishga yordam beradi. Badiiy va ilmiy tarjimada iboralar qiyinchilik tug'diradi, chunki ularni so'zma-so'z emas, ma'no jihatidan mos tarzda tarjima qilish talab etiladi. Nutqni jonlantirish va ta'sirchan qilish uchun iboralar nutqni yanada boy va ifodali qiladi, ta'sirchanlikni oshiradi. Bunday tashqari ular tilshunoslikda metaforalar, semantik maydonlar va mental xaritalarni o'rganishda muhim hisoblanadi.

Hozirgi globallashtirish sharoitida til va madaniyatlararo kommunikatsiya muhim ahamiyat kasb etmoqda. Turli xalqlar bilan muloqotda iboralarni tushunish va ularni to'g'ri qo'llash til o'rganuvchilar, tarjimonlar, diplomatlar va jurnalistlar uchun zarurdir. Ayniqsa, ingliz va o'zbek tilidagi iboralarni o'rganish xalqaro aloqalarni rivojlantirish, madaniy tafovutlarni bartaraf etish hamda milliy qadriyatlarni targ'ib qilishda katta rol o'ynaydi. Umuman olganda, iboralarni o'rganish nafaqat lingvistik bilimni oshiradi, balki insonning madaniy dunyoqarashini ham boyitadi.

O'zbek va Ingliz tillarida uchraydigan iboralar ba'zan shaklan yoki ma'nosi o'xshash bo'ladi. Bunday holatlar uch asosiy omil bilan bog'liq:

1. Umumiy insoniy tajriba – har ikkala tilda ham atrof-muhit, tabiat, inson psixologiyasi kabi umumiy tushunchalar mavjud.
2. Madaniy va tarixiy aloqalar – turli xalqlarning o'zaro ta'siri natijasida ba'zi iboralar bir-biriga mos kelishi mumkin.
3. Tasodifiy o'xshashlik – ba'zi iboralar mustaqil ravishda bir-biriga o'xshash shaklda rivojlangan bo'lishi mumkin.

O'xshash va yaqin ma'noli iboralarni quyidagi mezonlar asosida tahlil qilish mumkin:

1. To'g'ridan-to'g'ri o'xshash iboralar guruhiga ikkala tilda ham shaklan va ma'nosi deyarli bir xil bo'lgan iboralar kiradi. Masalan: "Yetti o'lchab, bir kes" → "Measure seven times, cut once" (Ikkala tilda ham qaror qabul qilishdan oldin yaxshilab o'ylash kerakligi ta'kidlanadi.). "Ko'r-ko'rona ergashmoq" → "Follow

blindly" (Har ikkala tilda ham hech qanday tahlil va mustaqil fikrlashsiz taqlid qilishni anglatadi.).

"It xurar, karvon o'tar" iborasining ingliz tilidagi ekvivalenti:

"The dogs bark, but the caravan moves on." Bu ibora tanqid yoki to'siqlarga qaramay, ish davom etishini ifodalaydi.

2. Ma'no jihatidan o'xshash, lekin shaklan farqli iboralar guruhiga esa shaklan farqli, lekin ma'no jihatidan bir-biriga yaqin bo'lgan iboralar kiradi. Masalan:

"Suvga tushgan mushukday" → "Like a drowned rat" (Nam yoki ho'l bo'lib, yomon ahvolda bo'lishni bildiradi.). "Dumini qisib qochmoq" → "With tail between legs" (Kimdir mag'lubiyat yoki uyatli vaziyatda qochib ketgan holatni bildiradi.). "Oltin bosh – loyqa oyoq" → "Even Homer sometimes nods" (Buyuk odamlar ham xato qilishi mumkin.)

"Yog' tushsa, yalagudek" iborasining ingliz tilidagi ekvivalenti:

"Neat as a pin." – Juda ozoda, toza joy uchun ishlatiladi.

"Spick and span." – Juda toza va tartibli degan ma'noni anglatadi.

Agar ibora maqtov sifatida ishlatilsa, "Spotlessly clean" yoki "Immaculate" ham mos kelishi mumkin.

3. Bir-biriga yaqin, lekin to'liq mos kelmaydigan iboralar. Ba'zi iboralar har ikkala tilda ham o'xshash fikrni bildiradi, lekin ularning ma'no doirasi yoki ishlatilish konteksti biroz farq qiladi. Masalan: "Ko'ngli tog'dek yengil" → "A weight off one's shoulders" (Kimdir tashvishdan xalos bo'lishini bildiradi, lekin iboralarning shakli farqli.). "Eshakka oltin egar urib bo'lmaydi" → "You can't make a silk purse out of a sow's ear" (Biror narsa tabiatan qanday bo'lsa, uni o'zgartirish qiyinligini anglatadi.). "Bitta o'q bilan ikkita quyonni urmoq" → "Kill two birds with one stone" (Bitta harakat bilan ikki natijaga erishish.)

"Ammamning buzog'idek" iborasining ingliz tilidagi ekvivalenti kontekstga qarab quyidagicha bo'lishi mumkin:

"Like a fish out of water." – O'zini noqulay his qiladigan, begona joyda yoki vaziyatda qiynalayotgan odam uchun.

"Clueless like a lost sheep." – Hech narsani tushunmaydigan yoki yo‘nalishsiz odam uchun.

"As naive as a newborn calf." – Tajribasiz, sodda odamni tasvirlash uchun.

"Tarvuzi qo‘ltig‘idan tushgan" iborasining ingliz tilidagi ekvivalenti:

1. "Down in the dumps." – Juda xafa yoki tushkun kayfiyatda bo‘lish.
2. "His/her plans fell apart." – Rejalari buzilib, umidlari puchga chiqqan holat uchun.

3. "A slap in the face." – Kutilmagan yomon natija yoki xafa qiladigan hodisa uchun.

4. "Lost face." – Obro‘si tushgan yoki uyalgan odamni tasvirlash uchun.

"Ilonning yog‘ini yalagan" iborasining ingliz tilidagi ekvivalenti:

1. "Slick as a snake." – Juda ayyor va chaqqon odam uchun.
2. "Smooth talker." – Yaxshi gapirib, odamlarni o‘ziga jalb qila oladigan, ayyor inson uchun.

3. "Cunning as a fox." – Juda hiylakor va o‘ta uddaburon odamni tasvirlash uchun.

4. "Slippery as an eel." – O‘ta ayyor, qo‘lga tushmaydigan yoki hiylakor odam haqida.

"Tishining kovagida" iborasining ingliz tilidagi muqobili quyidagicha bo‘lishi mumkin:

1. "A drop in the ocean." – Juda kam yoki yetarli bo‘lmagan narsa haqida.
2. "Peanuts." – Juda oz miqdordagi narsa, ayniqsa, pul haqida gap ketganda.
3. "Hardly enough to feed a bird." – Juda kam, hech narsaga yetmaydigan narsa haqida.

Iboralarni tarjima qilishda uch asosiy usul qo‘llaniladi:

1. To‘g‘ridan-to‘g‘ri ekvivalent tarjima qilish

Agar ibora har ikkala tilda ham shaklan va ma’nosan mos kelsa, uni bevosita tarjima qilish mumkin. Masalan: "Og‘izda shirin, qopda achchiq" → "Sweet in mouth, bitter in the bag".

2. Ma'nosini ifodalab tarjima qilish

Agar ibora so'zma-so'z tarjima qilinsa, noto'g'ri tushunilishi mumkin bo'lsa, uni mazmun bo'yicha tarjima qilish lozim. Masalan: "Ko'r-ko'rona ergashmoq" → "To follow blindly".

3. Ekspressiv ma'noni saqlagan holda mos ekvivalent topish

Agar iboraning aynan mos keladigan ekvivalenti bo'lmasa, uni kontekstga mos ravishda tarjima qilish kerak. Masalan: "Tish-tirnog'i bilan himoya qilmoq" → "Fight tooth and nail".

Aksariyat o'zbek iboralarining ingliz tilida ekvivalentlari bor. Ba'zilari to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinmasa ham, ma'nosi bo'yicha mos keladigan ingliz iboralarini topish mumkin.

1. Aql bilan bog'liq iboralar:

"Og'zidan chiqqan qulog'iga yetmaydi" → "In one ear and out the other." (Eshitgan narsasini darrov unutadigan odam haqida.)

"Aqli qushning urug'idek" → "Not the sharpest tool in the shed." (Unchalik aqli bo'lmagan odamga nisbatan.)

2. Tavsiflovchi iboralar:

"Ko'zi qonga to'ldi" → "Seeing red." (Juda jahli chiqqan odam haqida.)

"Ko'zi chaqnadi" → "His/her eyes lit up." (Hayajonga tushish yoki ilhomlanish haqida.)

"Qo'li gul" → "Has the Midas touch." yoki "Good with their hands." (Usta yoki mohir odam haqida.)

3. Holat va hissiyot bilan bog'liq iboralar:

"Supi tortildi" → "The curtain has fallen." (Biror narsa tugaganini ifodalash.)

"Ich-etini yedi" → "Eating himself/herself up inside." yoki "Beating himself/herself up." (Juda afsuslanish yoki ichidan kuyish.)

4. Boylik va kambag'allik haqida:

"Ot mingan boy bo'lmas, o'choq yoqqan kambag'al bo'lmas" → "Hard work pays off." (Mehnat qilsang, natijasini ko'rasan degan ma'no.)

"Tepa sochi tikkayib ketdi" → "Scared out of his/her wits." yoki "His/her hair stood on end." (Qoʻrqib ketish haqida.)

Xulosa. Oʻzbek va Ingliz tillarida mavjud oʻxshash va yaqin maʼnoli iboralar lingvistik va madaniy umumiyliklarni aks ettiradi. Ushbu iboralar milliy mentalitet va tarixiy tajribani oʻzida mujassam etgan boʻlib, tarjima jarayonida ular turli usullar bilan ifodalanishi lozim. Tadqiqot shuni koʻrsatadiki, iboralar har ikkala tilda ham oʻxshash fikrni anglatishi mumkin, lekin ularning semantik va grammatik tuzilishi farqli boʻlishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ахмедов, А. "Ўзбек тилининг фразеологик луғати". – Тошкент: Ўзбекистон, 2000.
2. Kunin, A.V. "English-Russian Phraseological Dictionary". – Moscow: Russian Language Publishers, 1984.
3. Baker, M. "In Other Words: A Coursebook on Translation". – London: Routledge, 2018.
4. Каримов, Ш. "Фразеологик бирликларнинг семантик ва таржимавий хусусиятлари" // Филология фанлари журнали, 2019, №2.
5. McCarthy, M., & O'Dell, F. "English Idioms in Use". – Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
6. Nida, E. "Toward a Science of Translating". – Leiden: Brill, 1964.
7. Vinogradov, V. "Основы общего и сравнительного языкознания". – Москва: Наука, 1972.
8. Crystal, D. "The Cambridge Encyclopedia of the English Language". – Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
9. Zöfira, R. "Intercultural Aspects of Idiom Translation" // Translation Studies Journal, 2020, Vol. 8(3), pp. 112-130.
10. Интернет манбалари: www.oxfordlearnersdictionaries.com, www.phrases.org.uk, www.linguee.com.